

POWIAT NIZAŃSKI

walory naturalne

Spis treści

Wstęp	3
Struktura i rzeźba powierzchni powiatu	4
Uwarunkowania klimatyczne	8
Osobliwości świata roślin	9
Walory faunistyczne	14
Inne obszary cenne przyrodniczo i wymagające szczególnej ochrony.....	15
Gmina Jarocin	16
Gmina Jeżowe.....	16
Gmina Nisko	17
Gmina Rudnik n. Sanem.....	17
Gmina Krzeszów.....	17
Gmina Ulanów	17
Wnioski końcowe	19

Wstęp

Obszar powiatu nizańskiego to według podziału fizyczno – geograficznego Jerzego Kondrackiego część prowincji Karpat i Podkarpacia. W całości znajduje się w największym makroregionie Północnego Podkarpacia, czyli w Kotlinie Sandomierskiej, i obejmuje fragmenty czterech mezoregionów: Doliny Dolnego Sanu, Płaskowyżu Kolbuszowskiego, Płaskowyżu Tarnogrodzkiego i Obniżenia Tanwi. Położony jest w dorzeczu górnej Wisły, a największą rzeką przepływającą przez powiat jest San. Drugą co do wielkości rzeką jest Tanew uchodząca do Sanu w pobliżu Ulanowa.

Według podziału administracyjnego Polski, powiat nizański położony jest w północnej części województwa podkarpackiego. Od północy i północnego wschodu graniczy z powiatem janowskim oraz biłgorajskim (woj. lubelskie), od wschodu z pow. leżajskim, od południa i południowego zachodu z rzeszowskim oraz kolbuszowskim, a od zachodu z powiatem stalowowolskim.

Struktura i rzeźba powierzchni powiatu

Budowa geologiczna i rzeźba tego regionu, podobnie jak i pozostałych obszarów Ziemi, są wynikiem długotrwałego rozwoju związanego z procesami zachodzącymi w skorupie ziemskiej, a także ze zmianami klimatu. Pomijając starsze okresy geologiczne, które również po części miały wpływ na obecną formę geologiczną, należy stwierdzić, że obecny krajobraz ukształtował się dopiero w okresie epoki lodowcowej. Był to niezwykle dramatyczny czas dla ówczesnego świata. Wpływ na to miały gwałtowne zmiany klimatu. Kilkakrotnie, silne oziębienie doprowadziło do powstania na północnej części lądu europejskiego wielkich czas lodowych. Wtedy też nastąpił czas wielkiej zmarzliny. Pierwszy lodowiec wkroczył na teren Polski z północy około 500 tys. lat temu pokrywając prawie cały jej obszar, aż po Karpaty. Zasypane zostały wszystkie doliny, a po wycofaniu się lądolodu, na wyższych powierzchniach pozostały gliny zwałowe i piaski, tworząc ciągi wzgórz morenowych. Ze względu na to,

że ta forma geologiczna łatwo ulegała zniszczeniu, więc nie wszędzie się zachowała. Nie pozostała wówczas i na tym terenie. Kolejny lodowiec dotarł tu 270 tys. lat temu i okres ten nazwano zlodowaczeniem środkowopolskim. Ponownie zostały zasypane doliny, a także uformowały się wzgórza morenowe. Pozostały też, ale już na trwałe, gliny zwałowe, które teraz wydobywa się w m.in. Zarzeczu, Hawryłach i Harasiukach. Pamiątką

Wyrobytko po kopalni gliny w Hawryłach

tamtych czasów są także różnej wielkości, często dużych rozmiarów, głazy z toczonych skał przyniesionych aż ze Skandynawii.

Ostatnie zlodowaczenie nastąpiło około 80 tys. lat temu, ale lądolód dotarł jedynie na tereny północnej części Polski. Zablokował jednak odpływ wód ku północy. Krajobraz tworzyły wielkie rozlewiska rzek i uboga roślinność

tundrowa. Spowodowało to również, że piaski, żwiry, glina i wody roztopowe niesione cyklicznie z południa osadzały się w dnie nadsańskiej doliny szybko go nadbudowując. Pozostałość tego okresu możemy zaobserwować na zarzeckiej skarpie zbudowanej w formie teras,

Skarpa w Zarzeczcu

płaskich namulonych warstw.

Ostatni więc okres glacialny, mimo iż lądolód nie sięgnął naszego regionu, miał szczególny wpływ na wygląd obecnego krajobrazu. To właśnie wtedy ukształtowały się m.in. wyjątkowo piękne wzniesienia lessowe w okolicy Krzeszowa. Miękkie skały górnokredowe (pozostałość szczątków roślin i zwierząt żyjących w ciepłym płytkim morzu obecnym w tym miejscu ok. 70 milionów lat temu) występujące na terenie Wyżyny Lubelskiej, a także na obszarze Roztocza, ulegały intensywnemu wietrzeniu. Do rozległych nizin nadrzecznych w okresie roztopów znoszony był

z nich drobnoziarnisty, pylasty materiał. Potem w okresach suchszych silne wiatry przemieszczały zgromadzone pyły, które

Wzgórza lessowe w Krzeszowie

następnie zatrzymywały się na okolicznych wyniesieniach. W ten sposób rozpoczął się proces osadzania lessów – miękkich porowatych skał złożonych z bardzo drobnych ziarenek kwarcu i tylko lekko związanych węglanem wapnia. Proces ten trwający od 70 tysięcy lat spowodował, że miejscami utworzyły się kilkunastometrowe pokłady lessowe. Od północy i wschodu ich brzegi łagodnie opadają, wskutek czego wody z najbliższych okolic Krzeszowa spływają ku Tanwi, a dział wodny przechodzi

Wąwóz lessowy w Krzeszowie

w bezpośrednim sąsiedztwie Sanu. Natomiast po drugiej stronie wzniesień, strugi spływające z ich wysokiej krawędzi do Sanu wyłobiły głęboko wcięte wąwozy. U wylotu jednego z nich – na stożku utworzonym z naniesionego materiału złożonego na terasie Sanu – ulokował się obecnie Krzeszów.

Ostatecznie epoka lodowcowa skończyła się 10 tysięcy lat temu. Powrócił ciepły klimat, a rzeki zaczęły toczyć swoje wody. Również San i jego dopływy znów musiały rzeźbić swoje koryto. Z czasem też zaczęła zmieniać się również szata roślinna. Początkowo lasy przypominały

Las bukowy w pobliżu Niska

Las na Barcach

tajgę, a później przeobraziły się w gęstą puszcę liściastą. Przy brzegach rosły podmokłe lasy łąkowe, a dalej potężne

bory. Zaczęły pojawiać się także nowe gatunki glonów, grzybów, porostów, traw, bylin, krzewów i drzew.

Pomnik przyrody w Bielinach

Większość z nich do dziś zdobi nizański krajobraz, ale niektóre zanikły, lub pozostały przyrodniczymi relikdami. Do takich należy bardzo rzadko występujący długosz królewski, zimowit jesienny, wawrzynek wilczelyko.

Długosz królewski - Szeliga

Zimowit jesienny - Nisko

Wawrzynek wilczelyko- Rudnik n. Sanem

Lasy zaczęły zapęłniać się także zwierzyzną. Pojawiły się setki gatunków owadów, a także ryb, płazów, gadów, ptaków, ssaków, również tych największych jak jelenie, łosie, i obecnie już całkowicie wytrzebione tury.

Bociany - Przędzel

Żółw błotny - Warchoły

Sarna - Nisko

Stawy na Warchołach

Uwarunkowania klimatyczne

Powiat nizański, podobnie jak środkowa i wschodnia część Kotliny Sandomierskiej, przynależy do dzielnicy klimatycznej sandomiersko – rzeszowskiej. Jest ona dość ciepła i wilgotna (średnia suma opadów w tym miejscu wynosi do 700 mm). Pokrywa śnieżna zalega od 75 do 90 dni. Okres wegetacyjny trwa 210-220 dni. Początek robót polnych przypada na koniec marca i na początku kwietnia. Wpływ na to ma głównie duża lesistość terenu (ok. 40 %). Las bowiem tworzy specyficzny mikroklimat o zmniejszonej amplitudzie

Tanew w Harasiukach

Łąka nad Sanem

temperatur, zwiększa się tu ilość opadów i zmniejsza prędkość wiatru, dłużej też leży pokrywa śnieżna. Niebagatelny wpływ na tutejszy klimat ma również obecność dzikich, nieuregulowanych rzek, głównie Sanu i Tanwi.

San k. Ulanowa

W ciągu roku maksymalny odpływ wód w tych rzekach występuje w okresie marca i kwietnia, natomiast minimum odpływu zauważalny jest najczęściej we wrześniu. Występują tu dwa rodzaje wezbrań: roztopowe, których przyczyną jest gwałtowne wiosenne topnienie pokrywy śnieżnej, a także opadowe – spowodowane ulewnymi deszczami.

Powódź w Krzeszowie

⓪sobliwości świata roślin

Powiat niżański, jak też Dolina Dolnego Sanu, jest średnio bogaty w gatunki roślin. Ma jednak położenie osobliwe pod względem geobotanicznym. Z południowego wschodu na zachód przebiega tędy kierunek napływu i rozprzestrzeniania się ciepłolubnych gatunków roślin pochodzenia kontynentalnego (z Ukrainy, Mołdawii i Turcji) oraz gatunków karpacckich (z Rumunii, Ukrainy i Słowacji). Z południowego zachodu na wschód migrują gatunki roślin pochodzenia środkowo europejskiego i śródziemnomorskiego (z Grecji, Serbii, Chorwacji, Węgier). Natomiast z północy na południe migrują gatunki borealne i atlantyckie. W sumie procesy te tworzą duże zróżnicowanie florystyczne regionu. Szczególnie cenne są zbiorowiska leśne. Zarówno w południowej części powiatu istniejąca do dziś Puszcza Sandomierska, jak też od północy Puszcza Solska, w tym Lasy Janowskie, tworzą na przestrzeni ponad 32 tysięcy hektarów szczególną mozaikę botaniczną. Spotkać tu można głównie bory mieszane, ale występują też, głównie nad Sanem, atrakcyjne krajobrazowo łęgi wierzbowo-topolowe.

Las z konwaliami k. Rudnika n. Sanem

W niewielkich ilościach natrafić również można na niewielkie dąbrowy i lasy bukowe. Spośród 36 drzew rodzimych (7 iglastych i 29 liściastych) spotkać tu można najliczniej rosnącą sosnę zwyczajną, świerk, brzozę, dąb szypułkowy i bezszypułkowy, grab i buk zwyczajny.

Pomnikowe dęby w Groblach

Runo leśne to głównie mchy, porosty, kępy wrzosów, paprocie i wiele

Wydmuchrzyca piaskowa w pobliżu Ulanowa

Różne gatunki mchów w lasach k. Dąbrówki

gatunków traw. Nie brak też grzybów, również tych bardzo cenionych, jak borowik szlachetny, podgrzybek brunatny, koźlarz babka, rydz, opieńka miodowa, pieprznik jadalny, maślak zwyczajny, gaska niekształtna. Tutejszą osobliwością jest też szmaciak gałęzisty i sarniak dachówkowaty oraz niejadalna piestrzenica kasztanowata, którą znaleźć można już na początku kwietnia.

Piesterzenica kasztanowata

Podgrzybek brunatny

Oprócz bogactwa i dużej różnorodności flory, spotkać tu można także rośliny niezwykle interesujące, a niekiedy wręcz osobliwe. W naturalnie zachowanych środowiskach występuje rosiczka pośrednia, długosz królewski, mącznica lekarska, storczyk plamisty, żarnowiec miotlasty, widłak goździsty i jałowcowaty, bagno zwyczajne.

Storczyk plamisty w Kurzynie

Żarnowiec miotlasty w rudnickich lasach

Barwinek w lesie na Warchołach

Widlak goździsty – k. Maziarni Pęk

Charakterystyczną dla tego regionu, głównie wzdłuż Sanu, jest duża obecność zarośli wiklinowych, a także pól z uprawą wikliny, która służy jako podstawowy surowiec w lokalnym przemyśle plecionkarskim. Coraz większą popularnością w uprawie cieszy się również wierzba energetyczna

Pole wikliny k. Kopek

kontraktowana przez stalowowską elektrownię. Jednak szczególną osobliwością przyrodniczą tutejszego regionu jest wysoki brzeg Sanu z Zarzeczu i Hawryłach. Na silnie nasłonecznionych stokach zbudowanych z utworów gliniastych i ilastych znajdują się najliczniejsze w centrum Kotliny

Sandomierskiej stanowiska kserotermicznej flory. Spotkać tu można tymotkę Bemera, ciemiężyk lekarski, gorysz pagórkowy czy biało kwitnącą kończyne pagórkową. Ciekawym zjawiskiem przyrodniczym jest też bogate stanowisko skrzypu olbrzymiego, górskiej rośliny, która rozprzestrzeniła się na tym terenie przyniesiona z wodami, zwłaszcza powodziowymi.

Skrzyp olbrzymi w Zarzeczcu

Nie można pominąć też terenów przyległych do Sanu, Tanwi i ich dopływów. Starorzecza i gdzieś tam występujące stawy i oczka wodne porasta licznie tatarak zwyczajny, pałka wodna, rzęsa, rdestnica kędzierzawa.

Grzybień biały – Waldekówka k. Niska

Oczko wodne w harasiuckim lesie

Latem odnaleźć tu można wspaniałe kwiaty grzybieni białych, a także żółto kwitnące grążele i kosańce. Brzegi

Grążele – Waldekówka k. Niska

zbiorników wodnych otaczają często kępy olszyn, wierzb, czeremchy, czasem derenia i trzmieliny. Zdarzają się także potężne samotne topole, pamiętające rosnące tu niegdyś lasy łąkowe. Większa

ich ilość znajduje się na nizańskim Zasaniu. Tutejsze łąki również zachwycają naturalnym pięknem. Wśród wielu gatunków traw i ziół spotkać można rośliny takie jak: wełnianka wąskolistna, czosnek niedźwiedzi, goździk pyszny, a jesienią różowe kwiaty zimowitów.

Łąka przy drodze na Mule

Łąka w Majdanie Golczańskim

Łąka w Kurzynie

Łąka w Żabieniu

Walory faunistyczne

Dolina Dolnego Sanu, podobnie jak obejmująca ją Dolina Wisły leży na pograniczu zasięgów występowania zwierząt z różnych krain zoogeograficznych. Obszar ten jest jednocześnie jednym z ważniejszych korytarzy ekologicznych – trasą wędrówek wielu gatunków ptaków. Podczas przelotów pojawia się tu m. in. czapla biała. Świat zwierząt w tej okolicy to fauna wybitnie nizinna, zwłaszcza gatunki leśne. Z ciekawszych wymienić należy jelenia, żbika, kunę leśną, orzesznicę, orlika grubodziobego, bociana czarnego, cietrzewia, głuszca i jarząbka. Niedawno, w na zboczach dawnej kopalni gliny w Hawryłach, pojawiła się też niezwykle rzadko spotykana jaskółka brzegówka. W okolicy Niska, również niedawno, pojawił się jeden z najrzadszych polskich gadów – żółw błotny. Dolina Sanu jest także trasą, wzdłuż której rozprzestrzenia się bóbr europejski. Jego stanowiska także znajdują się prawie we wszystkich gminach powiatu nizańskiego. Z owadów spotkać tu można kozioroga dębosza, mrówkolwa oraz niezwyklej osobliwość, jaką jest modliszka.

Jaskółki brzegówki - Hawryły

Żółw błotny na Warchołach – leśnictwo Zatyki

Mrówki w lesie na Warchołach

Motyl rusalka pawik

Inne obszary cenne przyrodniczo i wymagające szczególnej ochrony

Jak do tej pory w żadnej z gmin powiatu nizańskiego nie ustanowiono parku krajobrazowego, obszaru chronionego krajobrazu, ani też rezerwatu przyrody. Jedynie fragment gminy Harasiuki obejmuje otulina Parku Krajobrazowego Lasy Janowskie. Są jednak miejsca, które kwalifikują się do tego rodzaju ochrony prawnej. Z pewnością powinny powstać, i to jak najszybciej, dwa rezerwaty fitocenotyczne: "Szeliga" i "Mostki". Proponowany rezerwat "Szeliga" jest to 317 ha zbiorowiska leśnego w okolicy wsi Szeliga. W jego obrębie znajdują się bory bagienne i torfowiska śródleśne. Występuje tam również wiele rzadkich i chronionych roślin, m.in.: długosz królewski, rosiczka okrągłolistna i pośrednia, widłak torfowy, gnidosz królewski.

Rezerwat Szeliga

Drugi z proponowanych rezerwatów o nazwie "Mostki" obejmuje 58 ha i jest fitocenotycznym zbiorowiskiem nieleśnym, gdzie dominującym

środowiskiem chronionym są torfowiska wysokie. Położony jest na terenie wsi Maziarnia. Występuje tam rosiczka pośrednia i niezwykle zróżnicowana roślinność szuwarowa.

Ponadto z inicjatywy Nadleśnictwa Rudnik nad Sanem, w gminie nizańskiej wytyczono dwa użytki ekologiczne. Jako pierwszy uznano teren bagna "Zatyki" o pow. 1,5 ha na terenie lasu przylegającego do dzielnicy Barce. Drugim jest podmokły teren o pow. 8 ha nazwany "Uroczysko Bardo" w pobliżu leśniczówki na Warchołach. W tym miejscu, niedawno, staraniem nadleśnictwa i lokalnych władz samorządowych, utworzono przyrodniczą ścieżkę dydaktyczną w Leśnictwie Zatyki.

Uroczysko Bardo

Ścieżka dydaktyczna na Warchołach

Ścieżka dydaktyczna w Kopkach

Stawy na Warchołach

Z innych miejsc wymagających szczególnej ochrony wymienić także należy:

Gmina Jarocin

1. Na terenie Nadleśnictwa Rozwadów, Leśnictwo Katy, znajduje się bagno naturalne o pow. 7 ha. Tam również występuje zróżnicowana roślinność szuwarowa, sporo także stanowisk lęgowych ptactwa wodnego.

Bagno zwyczajne w Majdanie Golczańskim

2. Wydma piaskowa o pow. 0,5 ha w Załomach Majdańskich

Wydma w Załomach Majdańskich

Gmina Jeżowe

1. Bagno o pow. 0,03 ha znajdujące się na terenie Nadleśnictwa Rudnik nad Sanem, Leśnictwo Kopki.

2. Bagno o pow. zalewowej 0,5 ha położone w Nadleśnictwie Rudnik nad Sanem, Leśnictwo Groble.

3. Rozległe skupisko bagna zwyczajnego o pow. 1 ha na terenie Nadleśnictwa Rudnik, Leśnictwo Groble.

4. Park podworski o pow. 6,39 ha w Nowym Narcie z kilkoma drzewami pomnikowymi.

Sadek śliwkowy w lesie rudnickim

Gmina Nisko

1. Park miejski w Nisku o pow. 15,3 ha z 5 drzewami pomnikowymi.
2. Starorzecze Sanu i przylegające od wschodu 0,5 ha łąki z okazałym stanowiskiem zimowita jesiennego.
3. Stanowisko skrzypu olbrzymiego o pow. 0,3 ha w Zarzeczcu k. Niska.
4. Park podworski i przylegające do niego jezioro z grązelami i grzybieniami białymi w Raclawicach – Waldekówce.
5. Pięć kwitnących okazów bluszczu pospolitego na cmentarzu parafialnym w Raclawicach k. Niska.

Kwitnący bluszcz w Raclawicach

5. Stanowisko storczyka plamistego w przysiółku Podborek k. Zarzeczca.

Gmina Rudnik n. Sanem

1. Park podworski o pow. 0.64 ha na terenie miasta Rudnik.
2. Stanowisko żarnowca miotlastego o pow. 0,8 ha w Nadleśnictwie Rudnik, Leśnictwo Kopki.

Gmina Krzeszów

1. Stanowisko wydmuchrzycy piaskowej o pow. 0,03 ha w Krzeszowie Dolnym
2. Stanowisko storczyka plamistego o pow. 0,01 ha w okolicy Kamionki Górnej.

Gmina Ulanów

1. Naturalne bagno z okazami storczyka plamistego i wełnianki w Kurzynie Średniej.
2. Stanowisko wydmuchrzycy piaskowej o pow. 0,01 ha w Ulanowie.
3. Źródłisko z bagiennym otoczeniem tzw. Rozdół k. Glinianki.

Rozdół koło Glinianki

Rozdół koło Glinianki

4. Dawny teren podworski “Korybutka” z pozostałością alei kasztanowej.

5. Park podworski o pow. 1 ha w Bielinach .

Park Podworski w Bielinach

Przystań wodna w Bielinach

Wnioski końcowe

W oparciu o powyższy opis, a także wcześniej przeprowadzone badania i analizy, należy stwierdzić, że powiat niżański, choć z pozoru mało atrakcyjny, w rzeczywistości jest bardzo interesujący pod względem krajoznawczym, sportowo-rekreacyjnym, a także gospodarczym. Różnorodność fizyczno-geograficzna powiatu umożliwia poznawanie różnych form krajobrazu naturalnego. Wystarczy wspomnieć, że opisywany teren znajduje się w obrębie kilku mezoregionów: Doliny Sanu, Płaskowyżu Kolbuszowskiego, Płaskowyżu Tarnogrodzkiego i Obniżenia Tanwi. Spotkać tu można zarówno krainy leśno-łąkowe z borami sosnowymi, licznymi wydmami, torfowiskami i jeziorkami, jak też tereny typowo rolnicze z obecnością urodzajnych nadrzecznych madów czy też gleb lessowych sprzyjających rozwojowi rolnictwa. Użytki rolne zajmują 51 procent powierzchni powiatu. Niewiele mniej, czyli 41 procent wynosi powierzchnia lasów, a pozostałe 8 procent stanowią grunty zurbanizowane, pod wodami i inne. Powiat niżański posiada bogatą sieć rzek i kanałów o łącznej długości 213 kilometrów. Na jego terenie znajduje się 287 pomników przyrody. To wszystko powinno się wykorzystać w celach turystycznych i rekreacyjnych. Można tutaj

uprawiać zarówno turystykę pieszą, jak też rowerową czy samochodową. W tym jednak przypadku konieczne jest wyznaczenie odpowiednich tras i szlaków turystycznych. Sporą atrakcją może być także turystyka wodna, zwłaszcza przejażdżki po Tanwi na galarach i tratwach, które oferują ulanowscy flisacy. Kilka zbiorników wodnych na terenie powiatu, a także czyste wody Tanwi, mogą spełniać też rolę kąpielisk. Również należy upowszechnić wędkarstwo. W wodach Tanwi i Sanu żyje jeszcze leszcz, płoć, okoń, sum, świnka, brzana, szczupak i kilka innych gatunków ryb. Ponadto urozmaicone tereny, strome stoki i wąwozy wzniesień krzeszowskich dobrze spełniają warunki do uprawiania narciarstwa. Pierwszym tego zwiastunem jest uruchomiony niedawno w Krzeszowie stok narciarski z nowoczesnym wyciągiem i zapleczem usługowym. Natomiast w zakresie gospodarczym powiat niżański powinien wyspecjalizować się produkcji roślinnej. Ponadto należy wykorzystać doświadczenia mieszkańców z okolic Rudnika nad Sanem, gdzie od wielu lat uprawiana jest wiklina jako surowiec do produkcji wyrobów koszykarskich. Zwłaszcza cennym i dochodowym surowcem może być tak zwana wierzba energetyczna.